
ANTİK DERGİSİ

Sayı/Issue: 1

Ocak/January 2026

RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMANIN TARİH BİLİMİ İLE İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN RADIO, TELEVISION, CINEMA and HISTORY

İlayda Dicle YURDALAN*

Öz

Radyo, televizyon ve sinema (RTS), yalnızca görsel-işitsel üretim alanı olmanın ötesinde tarih bilimiyle derin bir ilişki içindedir. Bu disiplin, tarihsel olayları belgeleyen, yorumlayan ve aktaran çok katmanlı bir alan olarak ortaya çıkar. Radyo, televizyon ve sinema aracılığıyla toplumsal hafıza, ulusal kimlik ve propaganda süreçleri şekillenir; tarihçiler için birincil kaynak niteliği taşır. RTS ürünleri, tarih anlatısını yeniden kurar ve olayların halk tarafından algılanışını etkiler. Türkiye örneğinde TRT arşivi, Yeşilçam filmleri ve televizyon dizileri, modern Türkiye tarihinin toplumsal, kültürel ve politik dönüşümlerini anlamak için vazgeçilmez kaynaklardır. Sonuç olarak RTS, teknik üretimin ötesinde tarihsel sorumluluk taşıyan bir disiplin olarak tarih bilimine önemli katkılar sağlar.

Anahtar Kelimeler: Radyo, Televizyon, Sinema, Tarih, Kolektif Hafıza, Ulusal Kimlik, Propaganda, Türkiye, Medya Tarihi

Abstract

Radio, television, and cinema (RTC) are not only audiovisual production fields but also deeply intertwined with the discipline of history. This field functions as a multi-layered platform that documents, interprets, and conveys historical events. Through radio, television, and cinema, collective memory, national identity, and propaganda processes are shaped, providing primary sources for historians. RTC products reconstruct historical narratives and influence how events are perceived by the public. In Turkey, archives of TRT, Yeşilçam films, and television series serve as essential resources to understand societal, cultural, and political transformations of modern Turkish history. Therefore, RTC goes beyond technical production, carrying historical responsibility and making significant contributions to the study of history.

Keywords: Radio, Television, Cinema, History, Collective Memory, National Identity, Propaganda, Turkey, Media History

Giriş

Radyo, televizyon ve sinema (RTS), modern çağın en güçlü iletişim araçlarından biridir. Genellikle yaratıcılık, sanat ve teknolojiyle ilişkilendirilen bir alan olarak görülür. Ancak bu algı, bölümün arkasındaki derin tarihsel ve kültürel katmanları göz ardı eder. RTS, yalnızca görsel-işitsel eserler üretmekle kalmaz, aynı zamanda tarih bilimiyle de iç içe geçmiş, karmaşık bir disiplindir. Toplumların sadece gündelik haberleşme biçimlerini değil, aynı zamanda tarihsel olayları anlama, yorumlama ve aktarma biçimlerini de derinden etkilemiştir. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren, tarih yazımı yalnızca arşiv belgeleri ve yazılı kaynaklarla sınırlı kalmamış; sinema filmleri, televizyon yapımları ve radyo programları da kolektif hafızanın önemli bileşenleri hâline gelmiştir. Bu durum RTS'yi yalnızca bir iletişim alanı değil, aynı zamanda tarih bilimiyle doğrudan ilişkili bir kültürel üretim alanı olarak değerlendirmeyi gerektirir. (Aysel, 2006; Weinberg ve Uzkınay'ın sinema tarihindeki önemi, 2020; Türkiye'de Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü ders içerikleri, 2025)

Bu yazıda, RTS'nin tanımı ve tarihsel gelişimi üzerinde durulacak, ardından RTS ile tarih biliminin evrensel düzeydeki ilişkisi ele alınacaktır.

RTS Nedir?

Radyo, televizyon ve sinema (RTS), modern iletişim tarihinin en temel alanlarını kapsayan disiplinlerden biridir. RTS yalnızca teknik araçların gelişimi üzerinden değil, aynı zamanda bu araçların toplumsal, kültürel ve politik dönüşümlere yaptığı etki üzerinden de incelenmektedir. RTS disiplininin her alanı tek tek açıklamak gerekirse;

Radyo, yalnızca bir sesli iletişim aracı değildir; 20. yüzyılın en önemli sosyal ve politik araçlarından biri olmuştur. Savaş zamanlarında hem propaganda aracı olarak kullanılmış ve moral unsuru olmuş hem de siyasi liderlerin kitlelere doğrudan ulaşmasını sağlamış ve toplumsal dönüşümlere zemin hazırlamıştır. Örneğin; TRT Ankara Radyosu (1964'te TRT çatısı altında), 27 Mayıs Darbesi sonrası darbe bildirilerini yayımlayarak ulusal birliği pekiştirdi ve propaganda aracı oldu. Anti-komünist içerikler ile kültürel programlar (halk müziği, edebiyat) ulusal kimliği güçlendirdi. Diğer bir örnek olarak da II. Dünya Savaşı yıllarında radyonun uluslararası politikadaki stratejik kullanımı, bu medyanın yalnızca teknik değil, aynı zamanda ideolojik bir güç olduğunu göstermiştir. Bu yönüyle radyo, **tarihin sesli kayıtlarını** taşır ve bir dönemin politik iklimini, sosyal yapısını ve kültürel kodlarını anlamak için eşsiz bir kaynaktır. Günümüzde ise radyo, klasik formunun ötesinde podcast ve dijital yayıncılıkla farklı bir dönüşüm geçirmektedir. (TRT Haber, 2019; Kıyanç, 2021; Macit, 2023)

Televizyon, görsel-işitsel kitle iletişim aracı olarak toplumsal belleğin şekillenmesinde belirleyici kritik bir rol oynamıştır. Televizyon, radyonun sesine görüntüyü ekleyerek görsel-işitsel bir kitle iletişim aracı haline gelmiştir. 1950'lerden itibaren gündelik yaşamın ayrılmaz parçası hâline gelen televizyon; haber bültenleri, belgeseller, diziler ve filmler aracılığıyla olayları, kişileri ve fikirleri geniş kitlelere ulaştırmıştır. Bu sayede televizyon, **toplumsal belleği şekillendirmiştir**. Bir televizyon dizisi bir dönemin modasını, konuşma biçimlerini ve yaşam tarzını yansıtırken, haber programları da bir olayın toplum tarafından nasıl algılandığını belirler. Örneğin Türkiye'de TRT Televizyonu, 1968'de başlayan ve 1980'lere kadar süren tek kanal döneminde, devlet kontrolünde ulusal birliği ve kültürel mirası şekillendirdi. Özellikle 12 Mart 1971 Muhtırası ve 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası yayınlar, muhtıra metinleri ve sansürlü haberlerle propaganda aracı olarak kullanıldı; örneğin, "Bizim Şehir" gibi programlar toplumsal normları pekiştirdi. Böylelikle televizyon yayıncılığı aynı zamanda ulusal kimliğin inşasında, ideolojik söylemlerin aktarımında ve kültürel değerlerin yaygınlaştırılmasında önemli bir araç olmuştur. (Kaya, 2011; Çakır, 2015; Atauni, 2023).

(Görsel 1)

Sinema hem bir sanat formu hem de güçlü bir belge niteliği taşır. Her film, çekildiği dönemin ruhunu, toplumsal kaygılarını, umutlarını ve hayal kırıklıklarını yansıtır. Bu yüzden üretildiği dönemin ruhunu, toplumsal yapısını ve siyasal atmosferini yansıtan bir kaynak olarak değerlendirilebiliriz. Sessiz sinemadan sesli sinemaya, ulusal sinemalardan küresel endüstrilere uzanan gelişim çizgisi, aynı zamanda modern toplumların dönüşüm hikâyesiyle paralellik göstermektedir. Türkiye’de Yeşilçam örneklerine bakarsak, 1950’lerden 1980’lere uzanan Türk sinemasının popüler dönemi olarak, toplumsal dönüşümleri yansıtan bir belge niteliği taşır. Göç, sınıf çatışmaları ve cinsiyet rolleri gibi temaları işleyen filmler (örneğin, "Hudutların Kanunu" 1966), kırsaldan kente geçişi ve kültürel değişimleri somutlaştırdı; milliyetçi ve melodramatik yapılarla ulusal kimliği pekiştirdi. Kısacası sinema filmleri, aynı zamanda tarihi olayları yeniden canlandırarak ve belgesel çekimleri aracılığıyla gerçekleri kaydederek **tarihin görsel bir arşivi** görevini görür. (Tugen, 2020; Aykaç, 2019; Dönmez, 2023).

(Görsel 2)

RTS disiplini yalnızca teknik üretim süreçleriyle sınırlı değildir. Akademik boyutuyla medya tarihi, iletişim kuramları ve toplumla etkileşim süreçlerini de kapsar. RTS, görsel-işitsel medyanın hem teknik hem de sosyal bilimler boyutlarını birleştiren disiplinlerarası bir alan olarak şekillenir. Dolayısıyla RTS, hem iletişim teknolojilerinin evrimini hem de bu teknolojilerin kültürel, sosyolojik ve politik bağlamlarını bir arada değerlendiren çok katmanlı bir çalışma alanıdır.

Radio, Televizyon ve Sinema (RTS) ve Tarih Bilimi İlişkisi: Çok Katmanlı Bir Bağ

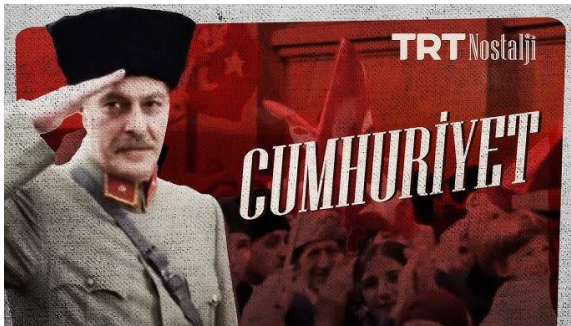
RTS tarih bilimiyle disiplinler arası bir ilişki içindedir. RTS ürünleri, basit eğlence veya haber akışı olmanın ötesinde, tarih bilimi için **hayati bir kaynak ve anlatı alanı** sunar. Tarih ve görsel-işitsel medya arasındaki ilişki, tek yönlü bir akıştan ziyade, birbirini sürekli besleyen, karmaşık bir etkileşim ağıdır. Medya ürünleri, tarihsel olayları kaydetmek, yorumlamak ve aktarmak için vazgeçilmez araçlar olarak işlev görür. Bu ilişki, medya unsurlarının hem birincil kaynak hem de anlatı aracı olarak tarihçilere ve araştırmacılara malzeme sağlaması üzerinden kurulur. (Dervişoğlu, 2015; Demir, 2023; İnceoğlu, 2023) Aşağıda bu bağlantıyı ana boyutlarıyla ele alalım:

Kaynak Olarak Medya: Radyo kayıtları, TV programları, filmler

Radyo yayınları, televizyon programları ve sinema filmleri, sadece üretildikleri dönemde gerçekleşen olayları değil o olayın yaşandığı dönemdeki ruh halini, toplumsal ön yargılarını ve kültürel ve politik iklimini doğrudan yansıtır. Bu nedenle radyo kayıtları, televizyon programları ve filmler, tarihçiler için yalnızca “yan malzeme” değildir. Tarihçilerin elinde değerli **birincil kaynaklar** olarak kabul edilir. Örneğin, II. Dünya Savaşı sırasında yapılan radyo yayınları, Türkiye’de 27 Mayıs Darbesi bildirisi; Savaş konuşmaları, siyasi liderlerin hitabet tarzları veya eski müzik yayınları, dönemin duygusal ve politik iklimini anlama fırsatı sunar. Soğuk Savaş dönemi TV haberleri, 1960’lı yıllarda televizyon haberleri ya da TV programları sosyal normlar, bir dönemin gündelik yaşam tarihine dair somut kanıtlar sunar. Olayların anlık tepkilerini ve kamuoyunun nabzını belgeleyerek tarihsel analizlerde temel referans noktaları oluşturur. Bir film, sadece bir hikâye değil, aynı zamanda çekildiği yılın kültürel bir *kaydıdır*. (Kılıç, 2023; TRT Haber, 2019; Macit, 2023)

Tarih Anlatısı Olarak Medya: Belgeseller, tarihî filmler, dönem dizileri

Medya aynı zamanda tarih anlatısının yeniden kurgulandığı bir alandır. Medya, tarihi olayları seçer, yorumlar ve belirli bir bakış açısıyla yeniden kurgular: Belgeseller, tarihî filmler ve dönem dizileri, geçmişi yalnızca aktarmakla kalmaz; onu yeniden inşa eder ve tarihi yeniden kurgulayan güçlü anlatılar sunar. Belgeseller tarihi olayları kanıtlar, uzman görüşleri ve görsellerle destekleyerek akademik tarih yazımına paralel bir popüler tarih anlatısı oluşturur. Tarihi filmler ve dönem dizileri de Sanatsal özgürlük kullanarak, geçmişi duygusal ve dramatik bir çerçeve içinde sunar. Bu anlatılar, olayların nasıl *gerçekleştiği* kadar, olayların *nasıl hatırlanması gerektiği* konusunda da toplumu yönlendirir. Bu nedenle bir RTS öğrencisi, **tarihsel doğruluk** ve **anlatı sorumluluğu** arasındaki etik dengeyi öğrenmek zorundadır. Bazen de bu yapımlar, gerçek olayları dramatize ederek izleyiciye sunar ve tarihsel gerçekliği popüler bir biçimde yorumlar. Örneğin, "Schindler's List" gibi filmler veya "The Crown" dizisi, tarihî figürleri ve olayları canlandırarak izleyicinin tarih algısını şekillendirir; ancak bu süreçte subjektif yorumlar da eklenir, bu da tarihçilerin eleştirel incelemelerini gerektirir. Türkiye’den örneklere bakarsak, Türkiye’de "Kurtuluş" (1994) ve gibi Zülfü Livaneli imzalı filmler, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet’in kuruluşunu epik bir anlatıyla canlandırarak ulusal kahramanlık mitlerini pekiştirir; Muhteşem Yüzyıl (2011-2014) dizisi ise Osmanlı saray hayatını romantize ederek Kanuni Sultan Süleyman dönemini popülerleştirmiş, ancak tarihsel doğruluk tartışmalarını da tetiklemiştir. Dolayısıyla RTS, tarihin farklı biçimlerde temsil edildiği ve yeniden üretildiği bir sahneye dönüşür. Bu bağlamda, tarih bilimi açısından medya ürünleri yalnızca “ne oldu” sorusuna değil, aynı zamanda “geçmiş nasıl hatırlanıyor ve anlatılıyor” sorusuna da yanıt sunar. (TRT Belgesel, 2023; Ankara Üniversitesi, 2024; İnceoğlu, 2023)

(Görsel 3)

Bellek ve Kimlik: Kolektif hafıza, ulusal kimlik, propaganda

RTS'in tarih bilimiyle kesiştiği bir diğer boyut ise bellek ve kimlik meselesidir. Kolektif hafıza, ulusal kimlik inşası ve propaganda mekanizmalarını etkileyerek tarih algısını doğrudan şekillendirir. Bunlar büyük ölçüde radyo, televizyon ve sinema üzerinden şekillenmiştir. Televizyon ve sinema, belirli olayları öne çıkararak veya görmezden gelerek bir ulusun **kolektif hafızasını** ve **ulusal kimliğini** şekillendirir. Propaganda Geçmişte radyo ve televizyon, belli bir siyasi görüşün veya liderin algısını güçlendiren, tarihsel olayları kendi çıkarına göre eğip büken güçlü bir araç olmuştur. Örneğin, Maurice Halbwachs'ın kolektif hafızayı "sosyal çerçeveler içinde oluşan ve topluluklar tarafından paylaşılan bir bellek" olarak tanımladığı üzere, bireysel anıların ötesinde toplumsal bağlamda işler; ya da, Yeşilçam filmleri ulusal travmaları (göç, savaş) kolektif bir anlatıya dönüştürür. Benzer şekilde, Jan Assmann'ın kültürel hafıza kavramı, medyanın ritüeller ve nesneler gibi araçlarla hafızayı nesnelleştirdiğini vurgular; Muhteşem Yüzyıl dizisi gibi yapımlar, Osmanlı mirasını romantize ederek günümüz Türk kimliğini yeniden yorumlar ve nesiller arası aktarımı sağlar. Nazi Almanyası'ndaki radyo yayınları veya Soğuk Savaş'taki TV propagandaları, ulusal kimlikleri nasıl manipüle ettiğini gösterir. Bir ulusal kanalın yıllarca yayınladığı haberler, belgeseller ve anma törenleri, toplumun geçmişi nasıl hatırlayacağı konusunda bir konsensüs yaratır. Bu nedenle RTS, geçmişin yalnızca belgelenmesini değil, aynı zamanda toplumların geçmişle kurduğu duygusal ve ideolojik bağların anlaşılmasını da sağlar. (Çınar, 2017; Assmann, 1995; Biletska, 2014; Özdil, 2017)

Türkiye Örneği: TRT arşivi, Yeşilçam filmleri, televizyon dizileri

Türkiye'de RTS (Radyo, Televizyon, Sinema), Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze toplumsal belleği ve ulusal kimliği şekillendiren bir araç olarak işlev gördü; bu ilişkinin en somut biçimde gözlemlenebildiği alanlardan biridir. Ülkenin modernleşme sürecini, toplumsal değişimlerini ve politik kırılmalarını anlamak için **inanılmaz zengin bir arşiv** sunar: TRT'nin

1970'lerden beri biriken radyo ve TV kayıtları, darbeler, kültürel değişimler ve toplumsal olayları belgeleyen birincil kaynaklardır. TRT arşivi, TRT Ankara Radyosu'nun 1960'lar yayınları (örneğin, 27 Mayıs Darbesi bildirileri) ve tek kanal televizyon dönemi (1968-1980'ler, muhtıra metinleri ve kültürel programlar), devlet propagandası ile ulusal birliği pekiştirdi; arşiv kayıtları, siyasi gerilimleri belgelemiş oldu. Yeşilçam filmleri ve televizyon dizileri, Cumhuriyet döneminden itibaren toplumsal ve siyasal gelişmeleri belgeleyen zengin bir görsel-işitsel miras sunar. Örneğin, 1950-1980'lerde göç ve sınıf çatışmalarını yansıtan filmlerle (örneğin, "Susuz Yaz" 1963, kırsal sömürüyü işleyerek dönemin ekonomik dönüşümlerini somutlaştırdı) toplumsal travmaları kolektif bir anlatıya dönüştürerek sansürlü veya sansürsüz biçimde perdeye taşıdı. televizyon dizileri ise özellikle 1990'lardan itibaren hem Osmanlı geçmişini hem de Cumhuriyet'in modernleşme süreçlerini yeniden kurgulayarak kolektif tarih algısını etkilemiştir. Ayriyeten Türkiye toplumunun kimlik, din ve siyaset gibi konulara dair güncel algısını ve popüler tarih yorumlarını gösterir. Örneğin, "Kurtuluş" (1994) dizisi, Kurtuluş Savaşı'nı epik bir kahramanlık öyküsüyle canlandırarak ulusal mitleri güçlendirirken, "Çemberimde Gül Oya" (2004) 1970'ler sol-sağ çatışmalarını bireysel dramlar üzerinden aktararak dönemin ideolojik bölünmelerini popülerleştirdi. Bu nedenle, Türkiye'nin modern tarihini derinlemesine incelemek isteyen bir tarihçi veya sosyolog için RTS ürünleri, yazılı kaynaklar kadar, hatta bazen onlardan daha fazla konuşan, canlı bir **kültürel DNA** sağlar. (TRT Arşivi, 2023; Sinema Genel Müdürlüğü, 2024; TRT Belgesel, 2023)

(Görsel 5)

Sonuç

Radyo, televizyon ve sinema (RTS), tarih bilimiyle iç içe geçmiş bir disiplin olarak, medyanın dönüştürücü gücünü ortaya koyar. Bu alan, yalnızca görsel-işitsel üretimle sınırlı kalmayıp,

tarihsel süreçleri belgeleyen, yorumlayan ve aktaran bir köprü görevi görür. Aynı zamanda tarihi yeniden kuran anlatılar (belgeseller, diziler) aracılığıyla olayları popülerleştirir ve erişilebilir kılar. RTS'nin tarih bilimine katkıları, medya ürünlerinin çok katmanlı rolünden kaynaklanır ve geleceğe yönelik disiplinler arası iş birliklerini teşvik eder. Bu sayede RTS, tarih bilimini zenginleştirerek soyut kavramları somutlaştırır ve yeni nesillere aktarır.

Özetle, Radyo, Televizyon ve Sinema disiplinini, tarih bilimiyle olan bu kaçınılmaz ve hayati bağına daha da güçlendirmesi gerektiğine inanıyorum. Günümüzde görsel-işitsel eser üretmek, sadece teknik yeterlilik değil, aynı zamanda **tarihsel sorumluluk** gerektirir. Bu gücü ve sorumluluğu tam olarak anlamak, geleceğin medya profesyonellerinin ve tarihçilerinin ortak görevidir.

Medya, geçmişini sadece yansıtmaz; onu **yeniden yazar**.

KAYNAKLAR

- Briggs, A. (1961–1995). *The history of broadcasting in the United Kingdom* (Vols. 1–5). Oxford University Press.
- Hilmes, M. (1997). *Radio voices: American broadcasting, 1922–1952*. University of Minnesota Press.
- Lewis, P. M., & Booth, J. (1989). *The invisible medium: Public, commercial and community radio*. Macmillan.
- Tekelioğlu, O. (1996). Türkiye’de radyonun ilk yılları: 1927–1945. *Toplumsal Tarih*, (25), 20–27.
- Topuz, H. (1973). *100 soruda Türk basın tarihi*. Gerçek Yayınevi.
- Williams, R. (1974). *Television: Technology and cultural form*. Routledge.
- Ellis, J. (2000). *Seeing things: Television in the age of uncertainty*. I.B. Tauris.
- Edgerton, G. R. (2007). *The Columbia history of American television*. Columbia University Press.
- Azaklı, A. (2010). *Türkiye’de televizyonun gelişimi*. Literatürk Yayınları.
- Küçüküseyin, N. (2008). TRT arşivleri ve Türkiye’nin görsel belleği. *Selçuk İletişim*, 5(1), 31–45.
- Rosenstone, R. A. (2006). *History on film/Film on history*. Routledge.
- Ferro, M. (1988). *Cinema and history*. Wayne State University Press.
- Sorlin, P. (1980). *The film in history: Restaging the past*. Blackwell.
- Scognamillo, G. (1998). *Türk sinema tarihi*. Kabalcı Yayınları.
- Dorsay, A. (2014). *100 yılın 100 Türk filmi*. Remzi Kitabevi.

Onaran, A. Ş. (1994). *Türk sineması*. Kitle Yayınları.

Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. University of Chicago Press.

Assmann, J. (2011). *Cultural memory and early civilization*. Cambridge University Press.

Hoskins, A. (2001). *Television and memory*. Palgrave Macmillan.

Çelik, E. (2011). Türkiye’de televizyon dizileri ve tarih algısı. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (32), 157–172.

Öztürkmen, A. (2010). Film ve tarih ilişkisi: Türkiye’de popüler tarih anlatıları. *Toplumsal Tarih*, (200), 22–29.

Burke, P. (2001). *Eyewitnessing: The uses of images as historical evidence*. Cornell University Press.

Corner, J. (2011). *Documentary and historiography*. Manchester University Press.

Erdem, N. (2012). Belgesel sinema ve tarih ilişkisi. *Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi*, 34, 85–101.